

Национална програма за ограмотяване и квалификация на роми

I. ПРЕДПОСТАВКИ И НЕОБХОДИМОСТ ОТ РЕАЛИЗАЦИЯ НА ПРОГРАМАТА

През 2005 г. в условията на устойчива макроикономическа среда българската икономика продължи да бележи високи темпове на растеж, което оказва положително влияние върху пазара на труда. В съответствие с икономическия растеж и развитието на икономиката, търсенето на квалифицирана работна сила непрекъснато нараства. Същевременно нивото на квалификация на работната сила пряко зависи от нейното образователно равнище. Липсата на образование и професия, както и ниската квалификация, са бариери пред заетостта. Анализите на безработицата показват, че в образователната структура на безработните преобладават лицата с основно и по-ниско образование и без професионална квалификация. Поради това през последните години нараства необходимостта от обучение за ограмотяване и повишаване на професионалната квалификация на онази част от безработните, които са продължително безработни, именно поради липсата на образование и свързаната с това ниска професионална квалификация или липсата на такава.

Данните от последното преброяване на населението¹ сочат, че от населението на възраст 15 - 64 години по етнически групи най-високообразовани са българите, от които 23.5% са с висше образование, 53.0% са със средно, 20.7% са с основно и само 0.4 % са неграмотни. В турската етническа група 53.0% са с основно образование, 23.7% са със средно и 2.7% са с висше образование, а неграмотните са 3.5%. Най-неблагоприятна е образователната структура на ромската етническа група. Ромите с висше и средно образование са малко - едва 7.2%, с основно образование са 44.9%. Относителният дял на неграмотните роми е 12.7%. Особено тревожна е тенденцията на непрекъснато увеличаване на неграмотността сред ромите. Делът на неграмотните роми на възраст 15 - 64 години в периода между последните две преброявания е нараснал с около 50%. Това е рисков фактор особено при младите хора – до 24 г. Децата от ромската етническа общност отбелязват по-ниско равнище на записване в предучилищни учебни заведения.

Най-сериозно е положението при младите хора в трудоспособна възраст. Повече от 17% на възраст между 16 и 25 години не умеят да четат и пишат, като те са почти два пъти повече от ромите в по-високите възрастови групи. Наблюдава се и негативна тенденция на увеличаване броя на ромските деца, които не ходят на училище или рано отпадат от образователната система, което възпрепятства тяхното интегриране.

Продължаващата реформа на образователната система, чрез по-тясно обвързване с потребностите на пазара на труда, цели да създаде условия за повишаване на общото образователно равнище на населението в средносрочен и дългосрочен план. През последните няколко години все по-голямо внимание се отделя на повишаването на пригодността за заетост на лицата, които вече са излезли от образователната система и търсят своята реализация на пазара на труда. Усилията за повишаване на включването в различните форми на учене през

¹ Преброяване на населението 2001 г., проведено от НСИ.

целия живот е особено важно за хората, напуснали образователната система преждевременно, както и за тези без или с ниска квалификация.

Ниското образование е основен фактор за бедност и социално изключване. Изследване на МТСП и НСИ, проведено в рамките на проект „Проследяване, оценка и разработване на политика по въпросите на бедността” показва, че относителният дял на бедните е най-висок в групата с „до начално” образование, при това два пъти над средното за страната равнище. Изследването сочи също така, че ако главата на домакинството е без образование, това често се възпроизвежда и при децата, което трайно задълбочава невъзможността за реализиране на пазара на труда на тази група.

Същевременно, ромите се отличават с най-неблагоприятни показатели за заетост и равнище на образование и квалификация. Поради тази причина при тях се увеличава негативното влияние на недостига на работни места като цяло и безработицата е значително по-разпространена в сравнение с другите етнически групи и народности.

Въпреки, че ромската етническа група не е обособена в самостоятелна целева група при наблюдението на пазара на труда и в административната статистика на Агенцията по заетостта, нейните представители са най-многобройните участници в програмите и мерките за заетост. Това се дължи на целенасочената политика за осигуряване на квалификация, трудов опит и доходи от труд на лицата, които срещат най-големи трудности за намиране и започване на работа.

Хората без образование и квалификация трудно се устройват на работа на първичния пазар на труда, тъй като работодателите търсят работници с професия и квалификация. Липсата на трудови навици и професионални умения ги оформя като рискова група на пазара на труда, което има сериозно негативно социално и икономическо значение. Предотвратяването и намаляването на това явление може да стане преди всичко чрез осигуряване на необходимите общообразователни и професионални знания и умения за постигане на равен достъп до пазара на труда и реална заетост.

II. ОСНОВНА ЦЕЛ НА ПРОГРАМАТА

Повишаване на пригодността за заетост на неграмотни и с ниска грамотност безработни лица, чрез включването им в курсове за ограмотяване и професионално обучение.

III. НЕПОСРЕДСТВЕНИ ЦЕЛИ НА ПРОГРАМАТА

1. Повишаване на конкурентноспособността на безработните чрез включване в обучение за ограмотяване и повишаване на грамотността.
2. Повишаване на професионалната квалификация на безработните.
3. Социално мотивиране на лицата, включени в Програмата, за активно поведение на пазара на труда и полагане на усилия за повишаване на собствените знания и умения.
4. Повишаване качеството на обучението по ограмотяване на възрастни чрез прилагане на разработени специализирани програми, учебни материали и преподаване от преподаватели обучени по андрагогика.
5. Подобряване на сътрудничеството между Министерство на труда и социалната политика и Агенция по заетостта и неправителствени организации, работещи в сферите на образование и обучение на лица от неравнопоставените групи.

IV. ОБЕКТ, ОБХВАТ И УСЛОВИЯ НА ПРОГРАМАТА

1. Обект на Програмата

Обект на Програмата са неграмотни или с ниска грамотност безработни лица, регистрирани в Дирекции "Бюро по труда", самоопределили се от ромски произход.

Приоритетно в програмата се включват неграмотни или с ниска грамотност безработни лица до 29 годишна възраст, регистрирани в Дирекции "Бюро по труда".

Включват се и безработни от други етноси и народности, които са неграмотни или с ниска грамотност.

2. Обхват на Програмата

Програмата се прилага на територията на всички общини в страната.

3. Ред и условия за реализация на Програмата

Програмата е разработена в изпълнение на стратегически документи и се изпълнява при спазване на действащото законодателство:

- Управленска програма на правителството на европейската интеграция, икономическия растеж и социалната отговорност**, в която се отделя специално внимание на осъществяването на активна политика за повишаване на квалификацията и насърчаване на заетостта с акцент върху хората в неравностойно положение на пазара на труда;
- Национален план за действие по заетостта през 2008 г.**, в който действията за повишаване на пригодността за заетост на работната сила и осигуряването на ефективна социална интеграция и насърчаване на безработните лица за активно поведение на пазара на труда са посочени като приоритет;
- Съвместен доклад за оценка на приоритетите по заетостта на Р България (JAP) и Съвместен меморандум по социално включване (JIM)**, в който се поставя задача за интегриране на неравнопоставените групи на пазара на труда, и по-специално на ромското малцинство;
- Закон за насърчаване на заетостта, Закон за народната просвета и Закон за професионално образование и обучение** регламентиращи условията, при които се осъществява образование и обучение;
- Рамкова програма за равноправното интегриране на ромите в българското общество**, в която се изисква разработване и реализация на програми за квалификация и трудова заетост, съобразени с нуждите на пазара на труда;
- Десетилетие на ромското включване 2005-2015г.** За изпълнение на поставените цели е разработен план за действие. В частта „Заетост” е отделено специално внимание на усилията за повишаване на конкурентноспособността на ромите на пазара на труда, включително в съвременните области на трудова активност чрез повишаване на пригодността за заетост и квалификацията на безработните роми.

3.1. Програмата се изпълнява в два модула:

А. Модул "Ограмотяване"

С безработните лица, регистрирани в Д"БТ", самоопределили се като неграмотни или с ниска грамотност, се провеждат интервюта за включване в курс за ограмотяване.

Дирекции “Бюро по труда” организират и провеждат групово мотивиране на определените безработни лица, обект на Програмата, за включване в курсове за ограмотвяване и обучение за професионална квалификация.

Обучението е с продължителност до 5 месеца по учебна програма и методически указания на МОН, като хорариумът на курсовете за ограмотвяване е 600 /шестотин/ учебни часа.

В една учебна група се включват до 15 лица.

Безработните лица, определени за участие в курс за ограмотвяване, преминават тест за диагностициране на входящо ниво на грамотност, а при приключване на обучението – тест за изходящо ниво. Успешно издържалите теста за ниво на постигната грамотност (изходящо ниво) получават удостоверение за завършен курс “Ограмотвяване”.

Всеки участник в курса има право на стипендия за дните на присъствие на занятията в размер, определен с Националния план за действие по заетостта за съответната година. Стипендиите се изплащат на основание чл. 30 а, ал. 1 т. 9 от ЗНЗ и чл. 69, ал. 1 от ППЗНЗ, в размер, определен в НПДЗ за съответната година.

Подборът на преподаватели, които ще провеждат курсове за ограмотвяване, се извършва от комисия в състав: представител на Регионалния инспекторат по образованието на МОН, представител на Общината, отговарящ за образованието и съответния Директор на Д”БТ”.

Преподавателите, които провеждат курсовете за ограмотвяване се подбират по следните критерии:

- вид и степен на завършено образование;
- притежаван клас квалификация;
- завършено обучение по андрагогика или опит в обучение на възрастни;
- продължителност на преподавателския стаж в училища, в квартали с етнически смесено население.

Предимство се дава на безработни учители, регистрирани в Д”БТ”.

МОН осигурява методически материали за курса за ограмотвяване, учебните планове и учебни програми /методика и учебна програма/.

Регионалният инспекторат по образованието към МОН или директорът на училището, в което се провежда ограмотвяването, оказват методическа помощ и извършват контрол при протичането на обучението.

Броят на преподавателите се определя в съответствие с броя на безработните лица, които ще бъдат включени в курсовете за ограмотвяване.

Курсовете за ограмотвяване на лица над 18 години като специфично обучение за възрастни, се осъществяват по специални учебни програми и помагала. Преподавателите без квалификация по андрагогика, при необходимост, се обучават в курс по андрагогика (40 часа).

Б. Модул „Професионална квалификация”

Дейността по организиране и провеждане на квалификационното обучение на включените безработни лица се осъществява в съответствие със Закона за насърчаване на заетостта и Правилника за неговото прилагане.

В квалификационното обучение се включват успешно завършилите курсове по модул „Ограмотвяване” лица съгласно ЗПОО. Обучението за придобиване на професионална

квалификация се осъществява съгласно разпоредбите на чл. 63 от ЗНЗ и поднормативната уредба за организиране на обучението за професионална квалификация.

Размерът на средствата за провеждане на квалификационно обучение на всяко лице се определя в съответствие с регламентирания максимален размер в НПДЗ за съответната година. На включените в квалификационно обучение безработни лица се изплаща стипендия за дните на присъствие на занятия, съгласно ЗНЗ и ППЗНЗ.

V. ЗАДАЧИ НА ПРОГРАМАТА

1. Провеждане на информационна кампания за представяне на възможностите, които се предлагат на участниците в Програмата.
2. Разработване на учебно помагало.
3. Подбор и мотивиране на безработните лица за активно поведение на пазара на труда.
4. Ограмотяване на безработни лица, с цел подобряване на техните възможности за придобиване на професионална квалификация и за трудовата им реализация.
5. Придобиване на професионална квалификация от безработните лица, обект на Програмата.
6. Включване на социалните партньори, областна и общински администрации, неправителствени организации и др. при реализиране на Програмата.

VI. ПРИНЦИПИ НА ПРОГРАМАТА

- Законосъобразност**- програмата е разработена на основание чл. 31 от ЗНЗ и чл. 25, ал. 1 от ППЗНЗ и в съответствие с чл. 7, ал. 1, т. 13 и 16 от Закона за защита срещу дискриминацията.
- Прозрачност и гласност** - ангажиране в реализацията на Проекта на различни управленски и обществени структури;
- Доброволност** при избора и правото на участие на лицата в Програмата;
- Спазване на конкурсното начало** при определяне на обучаващите организации за професионална квалификация;
- Ресурсна осигуреност** - финансова и кадрова;
- Гарантиране изплащането на разходите**, свързани с обучението на включените лица съгласно ЗНЗ и ППЗНЗ, в размер, определен в Национален план за действие по заетостта за съответната година;
- Публичност и прозрачност** на дейностите, извършвани по Програмата.
- Партньорство** със структури на гражданското общество при реализация на Програмата.

VII. ОТГОВОРНИ ИНСТИТУЦИИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ПРОГРАМАТА

1. Министерство на труда и социалната политика

- Министърът на труда и социалната политика утвърждава Програмата на основание чл. 31, ал. 4 от ЗНЗ; при необходимост и след съгласуване с Националния съвет за насърчаване на заетостта издава заповед за промени в програмата;
- Осъществява общата координация и нормативния контрол по изпълнението на Програмата;
- Осигурява средства от държавния бюджет, съгласно определените размери в Националния план за действие по заетостта за съответната година;
- Осигурява отпечатването на учебното помагало.

2. Министерство на образованието и науката

- Одобрява методика и учебна програма;
- Съвместно с МТСП изготвя и одобрява образец на удостоверение за завършен курс по ограмотяване.

3. Агенция по заетостта

- Оказва методическо ръководство, координация и организация за реализиране на Програмата;
- Предоставя финансови средства на Д"РСЗ" за реализация на програмата;
- Извършва контрол на Д"РСЗ" и Д"БТ" при изпълнение на Програмата.
- Осъществява контрол по изпълнението на Програмата.

3.1. Дирекции "Регионална служба по заетостта"

- Оказва методическа помощ и съдействие на Д"БТ" при изпълнение на Програмата;
- Участва в провеждането на информационна кампания за представяне на възможностите, които се предлагат на участниците в Програмата;
- Координира връзките между заинтересованите институции на регионално равнище;
- Осъществява контрол по изпълнението на Програмата;
- Превежда необходимите средства по сключените с Д"БТ" договори по Програмата.

3.2. Дирекции "Бюро по труда"

- Координират връзките между заинтересованите институции на общинско равнище и оказват методическа помощ;
- Обявяват конкурс за избор на обучаващи;
- Сключват договори с общини, преподаватели, безработни лица, директорите на определените училища, където ще се провежда обучението, обучаващи организации за изпълнение на програмата;
- Насочват обучаващи към курсове по андрагогика;
- Подбират безработни лица, отговарящи на условията за участие в Програмата;
- Мотивират безработните лица за участие в Програмата;
- Организируют провеждането на обучение за придобиване на професионална квалификация на безработни лица, обект на Програмата;
- Ежемесечно изплащат стипендии, транспортни и квартирни разходи на безработните лица, обект на програмата, които участват в курсове за ограмотяване и професионална квалификация, както и други разходи, предвидени по програмата;
- Осъществяват контрол и следят за целесъобразното изразходване на средствата по Програмата;
- Популяризират Програмата и предоставят информация във връзка с реализацията ѝ.

4. Комисия по заетостта към Областен съвет за регионално развитие

- Осъществява наблюдение и контрол на реализацията на дейностите по Програмата.

5. Съвети за сътрудничество към Д"БТ"

- Осъществяват наблюдение и контрол по прилагането на Програмата.

6. Общински администрации

- Участват в провеждането на информационна кампания за представяне на възможностите, които се предлагат на участниците в Програмата;
- Създават условия за нормалното провеждане на курсовете за ограмотяване. Определят конкретните помещения, в които да се провежда обучението и отговарят за тяхната поддръжка. Осигуряват учебни помагала, нагледни и помощни материали за лицата, включени в курсове за ограмотяване;
- Осигуряват средства, необходими за отопление, осветление, хигиенизиране на помещенията, в които се провежда ограмотяването, както и за учебни помагала и помощни средства;
- Участват в подбора на преподаватели за курсове за ограмотяване;
- Осъществяват контрол по разходването и отчитането на средствата, осигурени от общинския бюджет.

7. Регионален инспекторат по образованието на МОН

- Предоставя тест за грамотност, методика и програма за ограмотяване на възрастни, одобрени от МОН;
- Участва в провеждането на информационна кампания за представяне на възможностите, които се предлагат на участниците в Програмата.
- Участва в подбора на преподаватели за курс за ограмотяване;
- Оказва методическа помощ и контрол по качеството и ефективността на провежданите курсове за ограмотяване на възрастни;
- Оказва съдействие за реализация на Програмата.

8. Неправителствени организации

- Оказват съдействие в процеса на популяризиране и реализация на Програмата, включително и чрез мотивиране на безработните лица, обект на програмата за включване и активно участие в нея.

9. Институт за международно сътрудничество на Асоциацията на германските народни университети

- Оказва съдействие за популяризиране на целите на програмата, за мотивиране включването и активното участие в нея, както и в процеса на реализация на Програмата
- Финансира и провежда обучението на преподавателите по андрагогика;
- Финансира разработването на учебно помагало за ограмотяване на възрастни лица.

10. Обучаващи организации по модул “Професионална квалификация”

- Сключват договори за обучение на безработните лица с ДБТ;
- Провеждат обучението на безработни, обект на Програмата.

VIII. ФИНАНСИРАНЕ

Реализацията на Програмата се финансира със средства, осигурени съгласно Националния план за действие по заетостта за съответната година и от Институт за международно сътрудничество на Асоциацията на германските народни университети, както следва:

1. От държавния бюджет се осигуряват средства за реализация на модулите “Ограмотяване” и “Квалификация”, в съответствие с действащата нормативна уредба, както следва:

Модул “Ограмотяване”:

- за обучение за ограмотяване на безработните лица, в размер определен в НПДЗ за съответната година;
- за стипендия на обучаваните лица, в размер, определен в НПДЗ за съответната година; за транспорт на включените в обучението безработни лица за срока на обучението, в размер определян в НПДЗ за съответната година.

Модул “Професионална квалификация”:

- за обучение за професионална квалификация на безработните лица, съгласно НПДЗ за съответната година;
- за стипендии на лицата, включени в обучение за професионална квалификация, в размер определен в НПДЗ за съответната година ;
- за транспорт и квартира за включените в обучение за професионална квалификация за срока на обучението, в размер определян в НПДЗ за съответната година.

За реализация на програмата през 2008 г. са осигурени средства в размер на 878 820 лв. за обучението на 1 300 безработни лица.

IX. ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ПРОГРАМАТА

В резултат от реализацията на дейностите по Програмата се очаква:

- Подобряване възможностите за трудова реализация на 2 500 безработни лица;
- Повишаване на професионалната квалификация на участниците в програмата, което да доведе до по-добрата им конкурентноспособност на пазара на труда;
- Формиране на активно поведение на пазара на труда на безработни със слаба мотивация за трудова заетост;
- Намаляване на безработицата;
- Социална интеграция на неравнопоставените групи на пазара на труда.

X. ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ НА ПРОГРАМАТА

Програмата се реализира до края на 2008 г.

XI. МОНИТОРИНГ НА ПРОГРАМАТА

В хода на реализацията на Програмата се извършва текущ мониторинг на изпълнението на заложените цели и оценка за въздействието на Програмата.

Органите, отговорни за изпълнението на Програмата, упражняват непрекъснат контрол върху:

- качеството на изпълнение на дейностите по програмата;
- учебния процес на включените в Програмата
- законосъобразното изразходване на средствата.

В края на съответната година отговорните за изпълнението на Програмата институции:

- изготвят отчет и доклад относно постигането на целите на Програмата, изразходването на средствата по нея, като се посочват срещаните трудности при реализацията ѝ;
- предоставят резултатите от реализация на Програмата на Министъра на труда и социалната политика;
- правят предложения до Министъра на труда и социалната политика за промяна в механизма и обхвата на Програмата и разпределение на средствата (ако е необходимо) на основата на резултатите от изпълнението ѝ;

След приключване действието на програмата се провежда оценка на ефективността от нейното приложение.